

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора психологічних наук, професора
Лефтерова Василя Олександровича на дисертацію Миронця Сергія
Миколайовича «Психологія діяльності міжнародних гуманітарних місій»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук зі
спеціальності 19.0.09 – «Психологія діяльності в особливих умовах»**

Різноманітні надзвичайні ситуації природного, воєнного, а в останні століття техногенного характеру, на жаль є супутньою і невід'ємною ознакою історії людства і світу. Подолання наслідків означених стихійних лих та криз бере свій початок з глибини тисячоліть, що історично обумовило створення систем цивільного захисту, рятування та надання допомоги населенню внаслідок надзвичайних ситуацій майже в усіх країнах світу. В сучасних умовах глобалізації національні системи цивільного захисту все більше інтегруються, інтернаціоналізуються і залучаються для сумісних рятувальних операцій.

Як справедливо зазначає С.М. Миронець – загальним недоліком наукових досліджень, які передбачали розв'язання науково-прикладних проблем цивільного захисту населення, залишається фрагментарний характер отриманих авторами наукових результатів системи цивільного захисту. І дійсно, хоча на сьогодні психологічні аспекти діяльності різних фахівців екстремальних професій досить широко розглянуті науковцями, ще залишається багато «прогалин» і не пізнаних наукових явищ і закономірностей. До таких тривалий час відносились діяльність міжнародних гуманітарних місій, яка дотепер з позиції психології майже не досліджувалась і не мала цілісної картини розв'язання закономірно існуючих психолого-практичних проблем в цій сфері діяльності.

Тому тема дисертаційного дослідження Миронця Сергія Миколайовича щодо теоретико-методологічного, емпіричного та прикладного вивчення психології діяльності міжнародних гуманітарних місій (МГМ) та пошуково-рятувальних операцій (ПРО) є вельми актуальною, своєчасною, затребуваною і обумовлена потребами подальшого розвитку теоретичної рефлексії

психологічних вчень про діяльність в особливих умовах.

На підставі вивчення дисертації та праць здобувача нами було здійснено об'єктивну експертизу представленого на захист наукового дослідження.

У своїй роботі С.М. Миронець визначив адекватні змісту загальну мету, об'єкт, предмет, наукову новизну й інші методологічні та прогностичні складові ґрунтового наукового дослідження, а також його головні завдання. Зокрема йдеться про здійснення порівняльного аналізу наукових теорій щодо проблем діяльності, моделей психологічного аналізу професійної діяльності, визначення особливостей професійної діяльності в умовах впливу стрес-факторів підвищеної інтенсивності, здійснення дослідження суб'єктно-суб'єктних та суб'єктно-об'єктних взаємозв'язків в умовах проведення міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій, проведення ретроспективного аналізу генези міжнародного гуманітарного руху, визначення психологічних особливостей утворення та атестації категорій аварійно-рятувальних служб та рятувальників міжнародного класу, обґрунтування шляхів підвищення ефективності проведення професійно-психологічної підготовки рятувальників міжнародного класу тощо.

Для вирішення задуму та ідеї дослідження здобувач організував науковий пошук, що включав як теоретичне опрацювання наукових джерел за проблемою, так і низку емпіричних досліджень. Базові положення, які виносяться автором на захист, забезпечені належним ступенем наукової новизни та включають теоретико-методологічне й емпіричне розв'язання наукової проблеми з обґрунтування психологічної складової діяльності міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій.

Реалізацію окреслених завдань і перевірку гіпотези С.М. Миронець здійснив за допомогою комплексу взаємопов'язаних теоретичних, організаційних, емпіричних та статистичних методів дослідження. Психодіагностичне тестування проводилось за допомогою широкого спектру стандартизованих і валідних методик серед яких: методика «незакінчені речення» (М. Сакса); спеціалізований семантичний диференціал (СД)

В. Серкіна; тест смисложиттєвих орієнтацій (СЖО) Д. Леонтьєва; методика діагностики рівня суб'єктивного контролю (РСК) Дж. Роттера в адаптації Є. Бажина, Є. Голинкіної, А. Еткінда; методика визначення спрямованості особистості (орієнтаційна анкета) Б. Басса в модифікації В. Смейкала і М. Кучера; методика діагностики ступеня готовності до ризику А. Шуберта; методика дослідження схильності до ризику (модифікація А. Шмельова); методики визначення рівня тривожності Ч. Спілбергера (адаптація Ю. Ханіна); методика діагностики нервово-психічної стійкості (В. Бодрова); методика дослідження вольової саморегуляції А. Зверькова та Є. Ейманда; методика «Інтелектуальна лабільність»; методика «КВТ» (адаптований російською мовою варіант інтелектуального тесту загальних здібностей Вандерліка); проєктивна методика «Hand-test» (тест руки) Е. Вагнера (в адаптації Т. Курбатовой); проєктивна методика «Неіснуюча тварина» М. Дукаревич; «Психогеометричний тест С. Деллінгера (адаптація О. Алексєєва, Л. Громової); методика «ДМВ» (Діагностика міжособистісних відносин).

Для кількісного аналізу за допомогою статистичних методів дослідження було використано ϕ -критерій Фішера, факторний аналіз методом аналізу головних компонент з Варімакс обертанням із нормалізацією Кайзера, кореляційний аналіз, який проведено за r -критерієм Пірсона. Статистичну обробку даних та графічну презентацію результатів здійснено на базі пакета статистичних програм SPSS 19.0. та діагностичних програм, створених на базі текстового редактора Microsoft Excel.

Теоретико-емпіричне пізнання психології діяльності міжнародних гуманітарних місій в дисертації було організовано в п'ять послідовних етапів дослідження, що включали: інформаційний, аналітичний, синтетичний, емпіричний та результуючий етапи. Відповідно, кожен етап мав свою мету і завдання, що узгодженні із загальною концепцією дослідження. Загальна будова дисертації відповідає завданням та логіці дослідження і складається зі вступу, семи розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків.

Автором здійснено ґрунтовний теоретичний розгляд попередніх наукових підходів до розуміння сутності категорії діяльності у площині суб'єктно-діяльнісної парадигми. Зокрема констатується, що діяльність є центральним поняттям вітчизняної психологічної науки та визначає активне ставлення людини до світу, спрямоване на його пізнання й цілеспрямоване перетворення.

С.М. Миронець обґрунтовує, що у сучасній вітчизняній психології склалися два основні способи вирішення проблеми психологічного аналізу діяльності: структурно-морфологічна парадигма психологічного аналізу діяльності; функціонально-динамічна парадигма. Заслуговує на увагу авторське бачення професійної діяльності, зокрема фахівців екстремального профілю, що характеризується комплексом ситуативно-психогенних і особистісних факторів, які, пред'являючи підвищені вимоги до ресурсних і резервних можливостей організму на всіх рівнях організації, є предикторами психологічних і соматичних наслідків.

В роботі здійснено ґрунтовний аналіз професійної діяльності фахівців зведених аварійно-рятувальних підрозділів міжнародних гуманітарних місій, яку С.М. Миронець розглядає як діяльність в межах конкретної професійної моделі та групи підмоделей і яка передбачає залучення рятувальника міжнародного класу в суб'єктно-об'єктні і суб'єктно-суб'єктні зв'язки.

Повнота методологічного дискурсу в дисертації забезпечена тим, що автору вдалось провести аналіз предмету дослідження з різних наукових підходів. Зокрема, вивчення моделювання психологічного аналізу діяльності міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій було здійснено за допомогою системного, професіографічного та інтегративного підходів.

Опрацювання сучасних концептуальних підходів до психологічного забезпечення діяльності органів та підрозділів сектора безпеки та оборони України, а також вивчення психологічного змісту діяльності міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій дозволили автору розробити «Складові концепції психології діяльності міжнародних

гуманітарних місій», які схематично подано у рис. 2.4. (стор. 122), а також «Загальну схему вивчення психологічного змісту діяльності міжнародних гуманітарних місій» (рис. 2.5, стор. 127-128), що забезпечило вивчення діяльності міжнародних гуманітарних місій на трьох рівнях аналізу: нормативно-параметричному, морфологічному та функціональному.

Доречним і змістовним було вивчення автором історії та перспектив міжнародних гуманітарних місій, участь в них України, аналіз нормативно-правового поля, яке врегульовує питання транскордонного співробітництва ДСНС України, а також з'ясування психологічних особливостей утворення та атестації категорій аварійно-рятувальних служб та рятувальників міжнародного класу.

Для всебічного опрацювання предмету дослідження та реалізації його завдань здобувачем було організовано та проведено серію емпіричних досліджень, в яких взяли участь різні категорії рятувальників, зокрема такі, що мали досвід безпосередньої участі в міжнародних рятувальних гуманітарних місіях. Загальна вибірка емпіричного дослідження цілком репрезентативна і складає 336 досліджуваних. Вдалим, на наш погляд, є те, що під час опису методів і вибірки дослідження у розділі 3, разом із загальною кількісно-якісною характеристикою груп досліджуваних автор персоніфікує окремих досліджуваних рятувальників, які пройшли атестацію статусу «Рятувальник міжнародного класу», наводячи більш ґрунтовну інформацію про них.

За результатами емпіричного дослідження С.М. Миронцем було вивчено психологічні закономірності об'єктивних та суб'єктивних параметрів діяльності міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій. Так, зокрема, визначено 83 стрес-фактори МГМ та ПРО, які з високою вірогідністю можуть призводити до негативних психічних станів, а в подальшому – і до професійного стресу та професійного вигорання рятувальників міжнародного класу. Шляхом факторного аналізу виокремлено 40 провідних стрес-факторів МГМ та ПРО, набір яких притаманний діяльності членів пошуково-рятувальної команди важкого класу, що залучається до участі

у міжнародних гуманітарних місіях та пошуково-рятувальних операціях.

Слід зазначити, що детальний розгляд та аналіз в дослідженні проведений стосовно професійно важливих якостей рятувальників, основними з яких визначені такі: оптимальний рівень особистісної тривожності та дещо підвищений рівень ситуативної тривожності; нервово-психічна стійкість; інтегральний показник інтелектуальних здібностей; загальний рівень інтернальності.

Встановлено, що під час проведення пошуково-рятувальних робіт у рятувальників міжнародного класу можуть виникати короткострокові реакції, пов'язані зі сприйняттям катастрофи (загальмованість або, навпаки, збудження, сльози, слабкість тощо). В умовах тривалого ведення МГМ може виникати динаміка стану їх учасників, пов'язана з хроніфікацією пережитого ними стресу, знижуються активність, настрій і працездатність, підвищується рівень тривожності, напруженості і невпевненості в собі. Доведено, що на результативність та ефективність спільної діяльності рятувальників міжнародного класу в умовах МГМ безпосередньо впливатимуть професійні відносини.

Загалом, оцінюючі наукову новизну дисертаційної роботи, слід зазначити, що поряд із запропонованим інтегративним підходом до розгляду психології діяльності міжнародних гуманітарних місій, обґрунтуванням нових напрямів розвитку системи професійно-психологічної підготовки зведених підрозділів ДСНС України, що залучаються при виникненні надзвичайних ситуацій транскордонного та міжнародного значення, розробки прогностичної моделі професійної успішності рятувальника міжнародного класу та математичної моделі прогнозування психологічної сумісності кандидатів при формуванні зведеного пошуково-рятувального загону ДСНС України для виконання конкретної міжнародної гуманітарної місії, С.М. Миронцем здійснено низку інших вагомих авторських новацій, що суттєво збагачують психологію діяльності в особливих умовах. Зокрема, розроблені структурна модель професійно-психологічної готовності рятувальників до діяльності у складі міжнародних гуманітарних місій, види та характеристика причин виникнення комунікативних

бар'єрів у рятувальників міжнародних гуманітарних місій, структурно-функціональна модель спілкування рятувальників міжнародних гуманітарних місій, основні ситуаційно-середовищні, соціальні, етнокультуральні та супутні стрес-фактори міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій тощо.

Характеризуючи практичне значення дисертації, слід зазначити, що вражає кількість та якість впроваджених у практичну діяльність результатів проведеного дослідження, про що свідчать 18 впроваджень, які підтвердженні актами та відомостями щодо використання пропозицій С.М. Миронця у формуванні засад державної політики у сфері цивільного захисту населення і територій України.

У дисертації дотримано цілу низку формальних, але необхідних вимог. Зокрема, ми засвідчуємо належну апробацію дисертації, яку було обговорено на 49 конференціях. Основні положення дисертації відображені у 90 публікаціях, серед яких 7 монографій (одна одноосібна), 6 навчальних посібників, 2 підручника, 19 публікацій у наукових виданнях, включених до переліку МОН України як фахові з психологічних наук; 5 статей у наукових психологічних виданнях іноземного походження тощо. Взагалі слід зазначити, що окрім вагомого і науково цінного емпірично-аналітичного доробку, вражає наведений у тексті та додатках дисертації довідково-інформаційний та методико-практичний матеріал, який цілковито може закласти основи енциклопедії міжнародних гуманітарних місій та рятувальних операцій.

Зміст автореферату віддзеркалює головні положення дисертаційного дослідження і є ідентичним дисертації, яка у свою чергу цілком відповідає спеціальності – 19.00.09 – психологія діяльності в особливих умовах. Оформлення дисертації та автореферату відповідає державному стандарту, що висувається до такого роду наукових робіт.

Водночас, необхідно висловити ряд зауважень та побажань:

1. Змістовно споріднений теоретико-аналітичний матеріал розділів 1 та 2 щодо психології діяльності, на наш погляд, доцільніше було включати в один

розділ назвавши його «Загальна характеристика та основні моделі психологічного аналізу». Натомість для більш системного й акцентованого подання праксеологічних результатів дисертаційного дослідження, бажано було в окремому розділі наприкінці роботи узагальнено викласти всі практичні розробки, рекомендації, програми, авторські моделі та інші численні, в тому числі вже впроваджені практичні напрацювання автора, про які йшлося вище, зокрема методика «Модифікований дебрифінг», «Алгоритми надання екстреної медичної допомоги для немедичних працівників при різноманітних надзвичайних станах», «Програму цілеспрямованої професійно-психологічної підготовки рятувальників»; тощо. Крім цього в практичному розділі можна було розробити та навести програми тренінгових вправ на розвиток емоційного інтелекту рятувальників та комунікативної сумісності, про які йшлося у 5-му та відповідно 7-му розділах роботи.

2. У вступі дисертації і розділі 3 при описі методів дослідження необхідно було включити методи експертної оцінки, які були використані в роботі (експертні групи під час проведення професіографічного аналізу діяльності рятувальників вищої категорії (стор. 138); експерти при проведенні прогнозу успішності діяльності рятувальників під час виконання МГМ, а також професіографічного аналізу діяльності рятувальників міжнародного класу та медиків-рятувальників (стор. 141); експертні оцінки для визначення стрес-факторів МГМ та ПРО (стор. 301) тощо).

3. В запропонованій автором «Загальній схемі вивчення психологічного змісту діяльності МГМ», що наведена у рис. 2.5 (стор. – 127-128), яка дійсно збагачує уявлення про дослідження психологічних складових міжнародних гуманітарних місій через аналіз суб'єктно-об'єктних та суб'єктно-суб'єктних взаємозв'язків, з нашого погляду, можливо було змістовний блок «Мисленева когнітивно-виконавська структура діяльності» викласти як «Прогностична когнітивно-виконавська структура діяльності», оскільки він включає уявлення про засоби і способи роботи, усвідомлення побудови власних стратегій, передбачення подій тощо. Крім цього, встановити суб'єктно-об'єктний

(горизонтальний) взаємозв'язок цього структурного блоку із об'єктним блоком «Характеристика результатів діяльності».

4. За результатами дослідження різноманітних психологічних показників у групах досліджуваних рятувальників міжнародного класу, рятувальників 1-го, 2-го та рятувальників 3-го класу ДП МРЦ ДСНС України, зокрема їх готовності до виправданого ризику, схильності до ризику, нервово-психічної стійкості тощо, встановлено, що саме рятувальники міжнародного класу демонструють більш високий рівень готовності до виконання дій, пов'язаних з ризиком, схильності до ризику, нервово-психічної стійкості, більш наполегливі, стійкі до впливу несприятливих стрес-факторів надзвичайної ситуації, мають кращу волюву саморегуляцію. Ці емпіричні результати є доволі дискусійними, оскільки не зрозуміло, досліджені психологічні якості були сформовані вже під час роботи в МГМ та дійсно є необхідними професійно важливими якостями для рятувальників міжнародного класу, або особи, які стали рятувальниками міжнародного класу (можливо відбиралися до складу МГМ) вже мали усталені зазначені індивідуально-психологічні властивості та якості, що загалом дозволяє їм успішно виконувати будь яку складну й відповідальну діяльність екстремального профілю.

Проте, зроблені зауваження мають переважно суб'єктивний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Миронця Сергія Миколайовича.

Отже, вивчення дисертаційної роботи та автореферату дозволяє зробити **висновок** про те, що методологічне обґрунтування вихідних положень дисертації, використання комплексу взаємодоповнюючих методів дослідження, адекватних його меті та завданням, кількісно-якісний аналіз емпіричного матеріалу з належною статистичною обробкою результатів забезпечили вірогідність і надійність результатів наукового пошуку. Особливо відзначається ретельність і добротність теоретичного узагальнення та практичного опрацювання предмета дослідження, що дозволило автору започаткувати новий підхід до розв'язання проблеми психологічного вивчення діяльності

міжнародних гуманітарних місій та пошуково-рятувальних операцій, розробки нових концептуальних і практичних засад психологічного забезпечення міжнародних гуманітарних місій.

Представлена до захисту дисертація «Психологія діяльності міжнародних гуманітарних місій» є самостійним, завершеним дослідженням, якому притаманна актуальність, новизна, теоретична та практична значущість, повністю відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013, № 567, а її автор – Миронець Сергій Миколайович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора психологічних наук за спеціальністю 19.00.09 – психологія діяльності в особливих умовах.

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри психології
Національного університету
«Одеська юридична академія»

В.О. Лефтеров

Підпис засвідчую,

Перший проректор Національного університету
«Одеська юридична академія»

доктор юридичних наук, професор

М.Р. Аракелян

